

7. Кваша О.О. Політична воля – необхідна умова ефективної протидії корупції. *Правова держава*. Вип. 31. Київ: Ін-т держави і права ім. В.М. Корецького НАН України, 2020. С. 359–365.

8. Грицак Я. Корупція: короткі історичні нотатки. *Критика*. 2012. Липень <https://krytyka.com/ua/articles/koruptsiya-kоротki-istorychni-notatky?page=3>.

9. Трепак В.М. Оцінка стану протидії корупції в Україні. *Забезпечення правопорядку в умовах коронакризи* : мат-ли панельної дискусії IV Харків. Між народ. юрид. форум. Харків, 23–24 вересня. Харків: Право, 2020. С. 208–214.

Князєв Сергій Миколайович,

Голова Всеукраїнської професійної спілки
МВС України, доктор юридичних наук,
доцент

НЕГЛАСНА РОБОТА ОПЕРАТИВНИХ ПІДРОЗДІЛІВ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ УКРАЇНИ З ПРОТИДІЇ КОРУПЦІЇ: ПИТАННЯ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ

Сьогодні поширення корупції в Україні набуло катастрофічних масштабів та становить реальну загрозу національній безпеці України. Це негативне явище проникло в усі сфери життєдіяльності суспільства. Воно вразило усі гілки та шаблі державної влади й місцевого самоврядування. Завдяки «прозорості» сучасного інформаційного простору, численним журналістським розслідуванням та інсайдам від окремих народних обранців, сьогодні широкодоступними є відомості про факти політичної корупції найвищого рівня. Йдеться про замовне правотворення (оплатне голосування за прийняття тих чи інших законів, у тому числі усупереч інтересам держави), про лобіювання Народними депутатами України інтересів окремих представників великого бізнесу тощо. Не обійшлося і без корупційних скандалів у Офісі Президента України та у Кабінеті міністрів України. На своєму ж рівні пересічні громадяни України постійно стикаються з проявами корупції у повсякденному житті, оскільки змушені надавати неправомірну вигоду за можливість реалізації своїх законних прав у сфері освіти, охорони здоров'я, соціального захисту, підприємницької діяльності, правосуддя тощо. Усе це сприяє зміцненню думки про відсутність в українському суспільстві соціальної справедливості, поширенню правового нігілізму.

Корупційна злочинність підриває принцип верховенства права, послаблює політичну стабільність і соціальну єдність, ускладнює економічний розвиток, посягає на основи функціонування державного апарату [1, с. 41].

Корупційні злочини, особливо ті що пов'язані з підкупом, здебільшого, є латентними. Вони готуються та вчиняються в умовах неочевидності. Злочинці вигадають та використовують різноманітні

засоби конспірації аби уберегти себе від викриття та притягнення до кримінальної відповідальності. З цих причин, важлива роль у протидії корупційним злочинам належить негласній роботі правоохоронних органів. Саме завдяки використанню негласних методів та засобів можливо виявити та задокументувати злочинну діяльність корупціонерів.

Однією із державних структур, наділених можливістю використання негласного інструментарію, є Національна поліція. Цей орган не має повноважень протидіяти корупції у верхніх ешелонах влади. Така протидія становить компетенцію інших відомств. Проте сьогодні працівники оперативних підрозділів та слідчі органів Національної поліції несуть на собі найбільший тягар з виявлення, припинення та розслідування корупційних злочинів. Адже, переважна кількість таких злочинів, що викриваються останнім часом, відповідно до положень ст. 216 КПК України, мають визначатися як такі, що віднесені до підслідності Національної поліції.

До надмірного навантаження на оперативних працівників та слідчих Національної поліції долучаються не менш серйозні проблеми. Адже на сьогоднішній день у правовому регулюванні їх негласної роботи накопичилося чимало проблем. Проведений нами аналіз засвідчує, що значна кількість цих проблем залишаються невирішеними через відсутність належного теоретичного підґрунтя. Це, зокрема, стосується відсутності чіткого розуміння змісту та коректних визначень ключових понять.

Так, на відміну від поняття оперативно-розшукової діяльності, поняття негласної роботи сьогодні не регулюються законодавством. Йому бракує і наукової уваги. Дана категорія була запроваджена у правоохоронну практику без належного наукового обґрунтування (за ініціативою практичних працівників, які розробляли проект відомчого нормативно-правового акту, покликаного, урегулювати всі питання діяльності оперативних підрозділів Національної поліції). Такий крок був вимушеним, оскільки у правових реаліях, сформованих введенням в дію у 2012 році чинного КПК України (та внесенням відповідних змін до Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність») значна частина важливої суспільно-корисної діяльності оперативних підрозділів Національної поліції опинилася поза законом. Ця частина була переважно негласною.

Насамперед йдеться про розкриття оперативними підрозділами злочинів. Сьогодні сам термін «розкриття злочинів» у чинному КПК України та у Законі України «Про оперативно-розшукову діяльність» не вживається. Згідно з положеннями цих законодавчих актів, усі дії з встановлення осіб причетних до вчинення конкретного злочину, збирання доказів їх вини здійснюються в межах досудового розслідування (п. 5 ч. 1 ст. 3 КПК України). Компетенцією щодо ініціативи та прийняття рішень про проведення цих дій, їх організації покладаються на слідчого (ст. 40 КПК України) та прокурора (процесуального керівника досудового розслідування) (ст. 36 КПК України). Оперативним підрозділам відводиться лише роль виконавця

доручень слідчого, прокурора на проведення слідчих (розшукових) дій та негласних слідчих (розшукових) дій (ст. 41 КПК України).

Такий підхід законодавця став предметом нищівної критики науковців та практичних працівників [2–6 та ін.]. Адже його наслідком є те, що оперативні підрозділи правоохоронних органів, юридично позбавлені можливості здійснення оперативно-розшукового супроводження кримінального провадження (окрім підрозділу детективів, та підрозділу внутрішнього контролю Національного антикорупційного бюро України).

Незважаючи на критику науковців та практиків, а також на подання до Верховної ради пропозицій у формі проектів Законів про внесення змін і доповнень КПК України щодо повноважень оперативних підрозділів, законодавець не зробив реальних кроків до виправлення цього становища. Зазначене і стало основною причиною, яка зумовила необхідність запровадження до підзаконного нормативно-правового акту МВС України категорії «негласна робота». Таким чином було відмежовано оперативно-розшукову діяльність як таку від негласної роботи із супроводження оперативними підрозділами кримінального провадження (зараховуючи і комплекс заходів, які виходять за межі виконання доручень слідчого, прокурора на виконання негласних слідчих (розшукових) дій).

Але, одночасно потрібно зазначити, що передумови виділення негласної роботи як окремої категорії в межах ОРД були закладені ще задовго до прийняття чинного КПК України. Адже з часу прийняття Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність» чи не головною проблемою законодавчого регулювання діяльності оперативних підрозділів було і залишається питання заборони проведення оперативно-розшукових заходів без заведення ОРС (ч. 3 ст. 9). У науковій літературі з цього приводу слухно зауважують: щоб отримати підстави для заведення ОРС («наявність достатньої інформації, одержаної у встановленому законом порядку, що потребує перевірки за допомогою оперативно-розшукових заходів і засобів»), необхідно провести відповідну розвідувально-пошукову роботу [7, с. 156], яка, здебільшого є негласною. Певні оперативно-розшукові заходи потрібно проводити аби одержати первинну інформацію про осіб, які готують і скоюють злочини, а також про кримінальні правопорушення, вчинені невстановленими особами. Ідеться, насамперед, про латентну злочинність. Це, зокрема, стосується і корупційних злочинів.

Норми закону виписано таким чином, що будь-які заходи спрямовані на виявлення злочинів, їх припинення та на запобігання їм фактично є незаконними, оскільки проводяться до заведення ОРС. Такі негласні заходи не можуть мати статус оперативно-розшукових та здійснюватися в межах оперативно-розшукової діяльності. Саме це і стало першим поштовхом для виділення практичної категорії «негласна робота». В комплексі із фактичним позбавленням законодавцем у 2012 році оперативних підрозділів можливості

здійснювати оперативне супроводження кримінального провадження це призвело до необхідності реального запровадження цієї категорії до правоохоронної практики шляхом прийняття відповідного відомчого нормативно-правового акта.

Звідси впливає необхідність чіткого розуміння змісту та співвідношення оперативно-розшукової діяльності, негласної роботи оперативних підрозділів та їх діяльності в межах кримінального провадження.

Проведений нами аналіз дає змогу констатувати, що оперативно-розшукова діяльність та негласна робота оперативних підрозділів Національної поліції є елементами (переважною часткою накладеними один на одного) більш широкої категорії «діяльність оперативних підрозділів». Ця категорія охоплює виконання оперативними Національної поліції усіх функцій, покладених на них законодавством та підзаконними нормативно-правовими актами.

Діяльність оперативних підрозділів оперативних підрозділів класифікуємо залежно від двох основних критеріїв: перший – належність до конкретної сфери правовідносин (ОРД або кримінальний процес); другий – гласність. За першим критерієм виокремлюємо ОРД та кримінальну процесуальну діяльність оперативних підрозділів. За другим розмежуємо діяльність оперативних підрозділів на гласну і негласну.

Накладенням цих двох критеріїв виокремлюємо важливі категорії: 1) гласну оперативно-розшукову та кримінально-процесуальну діяльність оперативних підрозділів; 2) негласну роботу оперативних підрозділів в межах ОРД і кримінального процесу.

Оперативно-розшукову діяльність визначаємо як систему дій які: 1) проводяться з метою виявлення та припинення злочинів, запобігання кримінальним правопорушенням; 2) полягають у пошуку і фіксації фактичних даних про злочинну діяльність окремих осіб і груп, місця перебування та долю осіб, оголошених у розшук; 3) здійснюються оперативними підрозділами правоохоронних органів відповідно до наданих їм законом повноважень; 4) можуть проводитися як відкрито, так і негласно.

Негласна робота – частина діяльності оперативних підрозділів, що за метою та завданнями співпадає з ОРД та становить систему винятково негласних дій, до яких належать:

1) проведення негласних оперативно-розшукових заходів в межах оперативно-розшукових справ з отриманням відповідних дозволів слідчого судді та погодження з прокурором;

2) виконання доручень слідчого, прокурора на проведення НСРД;

3) проведення негласних заходів, що відповідно до закону не потребують одержання спеціальних дозволів та можуть проводитися оперативними підрозділами за власною ініціативою, у тому числі без

заведення оперативно-розшукової справи. Ці заходи мають відрізнитися мінімальним (в порівнянні з ОРЗ та НСРД) втручанням у права і свободи громадян, що здійснюється без завдання їм моральної та матеріальної шкоди. Вони мають проводитися з метою: по-перше, одержання первинної інформації про досі невідомі правоохоронним органам факти вчинення злочинів або готування до них; по-друге, одержання та надання слідчому, прокурору відомостей необхідних для прийняття рішень щодо ефективної організації збирання доказів і тактики досудового розслідування.

Комплексний аналіз наукових праць [8–11 та ін.], законопроектів [12–14] та практичної діяльності органів досудового розслідування і оперативних підрозділів Національної поліції дає нам підстави стверджувати, що до числа таких заходів слід віднести: а) збирання публічно доступної інформації з будь-яких джерел; б) опитування осіб за їх добровільною згодою з приховуванням мети опитування, професійної належності і дійсних даних суб'єкта опитування; в) огляд публічно доступних об'єктів; г) обстеження публічно недоступних об'єктів за згодою осіб, у розпорядженні (користуванні) яких вони перебувають – з приховуванням мети обстеження, професійної належності і дійсних даних суб'єкта обстеження; г) короточасне впровадження до криміногенного середовища; д) комплексний аналіз інформації, одержаної під час інших заходів; ж) візуальне спостереження у публічно доступних місцях (з метою: по-перше, розпізнавання ознак вчинення злочину та встановлення даних, що в подальшому дають змогу ідентифікувати причетних до нього осіб; по-друге, ідентифікувати невідомих осіб, виявлених у процесі інших ОРЗ та негласних слідчих (розшукових) дій); з) виявлення радіоелектронних засобів у певному місці та визначення їх ідентифікаційних та/або технологічних ознак.

Можливість проведення заходів останньої групи (пошукові заходи та заходи оперативного супроводження кримінального провадження) має бути закріплена на рівні Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність» та КПК України. З нашого погляду, це надасть можливість Національній поліції та іншим правоохоронним органам більш ефективно протидіяти корупційним злочинам.

Список використаних джерел

1. Вереша Р. В. Глобалізаційні засади протидії корупційній злочинності. Реалізація державної антикорупційної політики в міжнародному вимірі : матеріали IV Міжнар. наук.- практ. конф. (Київ, 12 груд. 2019 р.) : Київ.НАВС, 2019. Ч. 1. С. 41–43.
2. Албул С. В. До питання процесуалізації розвідувальної діяльності органів Національної поліції України. Процесуальні аспекти досудового розслідування: матеріали міжнародної науково-практичної конференції (Одеса, 07 квітня 2017). ОДУВС, 2017. С. 6–10.

3. Погорецький М. А. Негласні слідчі (розшукові) дії: проблеми провадження та використання результатів у доказуванні. Юридичний часопис Національної академії внутрішніх справ. 2013. № 1. С. 270–277.

4. Грібов М. Л. Організація діяльності оперативних підрозділів: питання юридичного унормування. *Вісник кримінального судочинства*. 2016. № 3. С. 26–31

5. Сергєєва Д. Б. Проблемні питання постановлення ухвал про проведення негласних слідчих (розшукових) дій. Вісник Чернівецького факультету Національного університету «Одеська юридична академія». 2014. № 1. С. 177–186.

6. Старенький О. С. Проблемні аспекти законодавчої регламентації провадження негласних слідчих (розшукових) дій. Науковий вісник ДДУВС. 2013. № 4. С. 449–455.

7. Погорецький М. А. Функціональне призначення оперативно-розшукової діяльності у кримінальному процесі : [моногр.] Харків. Арсис, ЛТД, 2007. 576 с.

8. Орлов Ю. Ю. Проблеми нормативно-правового регулювання оперативно-розшукової діяльності поліції. . Реалізація державної антикорупційної політики в міжнародному вимірі : матеріали IV Міжнар. наук.- практ. конф. (Київ, 12 груд. 2019 р.) :– Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2019. – Ч. 1 С. 157–161.

9. Черняк А. М. Виявлення та розслідування злочинів у сфері міжнародного студентського обміну. Вісник кримінального судочинства. 2017. № 3. С. 143–148.

10. Грібов М. Л., Черняк А. М. Протидія злочинності оперативними підрозділами правоохоронних органів: поняття та зміст. Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ. 2018. № 4. С. 37–51.

11. Чернявський С. С., Василичук В. І. Аналіз діяльності підрозділів ДСБЕЗ МВС України в умовах нового кримінального процесуального законодавства України. Науковий вісник НАВС. 2015. № 1. С. 208–219.

12. Про оперативно-розшукову діяльність: проект Закону України від 03 черв. 2016 р. № 4778. Офіц. сайт Верховної Ради України. URL: <http://w1.c1.rada.gov.ua>.

13. Про оперативно-розшукову діяльність: проект Закону України від 04 квіт. 2017 р. № 6284. Офіційний сайт Верховної Ради України. URL: <http://w1.c1.rada.gov.ua>.

14. Про оперативно-розшукову діяльність: проект Закону України від 02.09.2019 реєстр. № 1229. Офіц. веб-сайт Верховної Ради України. URL: <http://w1.c1.rada.gov.ua>.